

In memoriam Stane Bernik (1938–2019)

Neža Čebrov Lipovec
Univerza na Primorskem, Slovenija
neza.cl@fhs.upr.si

Decembra 2019 se je poslovil Stane Bernik, vsestranski intelektualec, umetnostni in arhitekturni zgodovinar, konservator, kritik, publicist in pedagog, utemeljitelj tako slovenske likovne kritike kot konservatorstva.

Rodil se je v Prizrenu, osnovno šolo obiskoval v Sarajevu, nato pa se šolal v Ljubljani. Študiral je arhitekturo, a se nato prepisal na umetnostno zgodovino, kjer je leta 1964 pri profesorju dr. Nacetu Šumiju diplomiral z raziskavo o urbanizmu Kopra, Izole in Pirana, ki je leta 1968 izšla kot monografija *Organizem slovenskih obmorskih mest – Koper, Izola, Piran*. Doktoriral je nato 1989 z nalogo »Izhodišča sodobne slovenske arhitekture«. A Stane Bernik je svojo intelektualno širino in prodornost pokazal že od zgodnjih šestdesetih let dalje. Bil je ustanovitelj in dolgoletni urednik revije *Sinteza* (1964-1994), ki je združevala vsa področja likovnega ustvarjanja – od klasičnih področij (slikarstvo, kiparstvo, arhitektura) do tedaj novih področij (fotografija in oblikovanje). Revija, ki je obravnavala najsodobnejše teme in pereča raziskovalna ter družbena vprašanja, je gostila raznolike in ugledne pisce, s svojimi povzetki v angleščini in francoščini pa je to vedenje suvereno prenašala v mednarodni prostor; tako je postala eden temeljev razvoja in promocije slovenske likovne umetnosti tako v Jugoslaviji kot izven nje. S svojimi prispevki pa je Bernik postavil standard kritičnemu delu.

V šestdesetih in sedemdesetih letih je z raziskovalnim, s kuratorskim in publicističnim de-

lom slovensko sodobno umetnost postavil na enakovredno mesto ostalim obdobjem. Ob knjigi *Novejša slovenska arhitektura* (1968) je referenčno delo *Slovenska arhitektura, urbanizem, oblikovanje in fotografija* (1979), nastalo ob prelomni razstavi »Slovenska umetnost 1945–1979«, slednja je za vsa nadaljnja desetletja predstavljala temeljno referenco. Leta 2004 je objavil monografijo *Slovenska arhitektura 20. stoletja*, kjer je združil številne izsledke iz različnih člankov v »Sintezi« ter s katalogom podprl 114 izbranih reprezentativnih objektov. Kljub nekaterim kritikam to delo do danes ni bilo presežno in ostaja temeljna referenca. Ob mednarodnem udejstvovanju v AICA (*Association Internationale de Critiques d'Art*) in CIHA (*Comité International d'Histoire de l'Art*) je za slovenski prostor pomemben Bernikov angažma pri organiziranju slovenske delovne skupine za zaščito modernistične arhitekture DOCOMOMO (*Documentation and Conservation of the Modern Movement*), ki je danes plodna platforma valorizacije in reševanja tega dragocenega korpusa arhitekture.

Drugo vplivno področje Bernikovega udejstvovanja sta bila oblikovanje in fotografija, ki se jima je posvečal v profesorskem delu od Sarajeva (1974) do Ljubljane. Na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje je od leta 1984 dalje vodil katedro za razvoj in teorijo oblikovanja, slednjič pa postal tudi njen dekan. Na področju oblikovanja je sodeloval pri razstavah in promociji izdelkov (Mächtigov ki-

osk S-67, Kogojev počivalnik) ter dosegel, da je oblikovanje dobilo enakovredno mesto med nagrajenimi področji v okviru Prešernovih nagrad. Dolgoletno kritiško delo na področju fotografije je strnil s sodelovanjem pri pregledni razstavi »150 let slovenske fotografije«. Bernik je bil avtor številnih monografij in predstavitev umetnikov in arhitektov (mednje sodijo Silvester Komel, Jože Spacal, skupina Kras in Vojteh Ravnikar, Miloš Bonča, Milan Mihelič, Ivan Picelj, Bernard Bernardi, Zlatko Ugljen, Tomaž Kržišnik, Matjaž Vipotnik idr.). Bil je predsednik Slovenskega umetnostnozgodovinskega društva ter urednik *Zbornika za umetnostno zgodovino*, ki mu je v času svojega urednikovanja dal novo podobo in nove vsebine.

Neprecenljive pa so njegove zasluge za razvoj slovenskega konservatorstva, posebej na območju obmorskega dela Slovenije. Temeljno delo je postavil s svojo diplomsko nalogo o urbanizmu treh slovenskih obmorskih mest, ki je nastala leta 1964, a je kot monografija izšla šele leta 1968. To je bil čas velikih premikov v urbanizmu »slovenske obale«, saj je ravno leta 1963 izšel *Regionalni plan slovenske obale*, ki je vključeval tudi leta 1959 zasnovani načrt za Koper, šele leta 1964 pa je post festum nastal tudi asanacijski načrt za Koper, ki naj bi bil izhodišče slednjemu. Bil je to čas hegemonije takrat najvplivnejšega »obalnega« arhitekta Eda Mihevca, ki je bil od konca petdesetih let dirigent urbanističnega razvoja obalnega pasu slovenskega dela Istre. Mihevc in sodelavci so za obmorska mesta načrtovali novo podobo v času, ko je to območje doživljalo temeljno narodnostno-demografsko in politično-ekonomsko metamorfozo. Preoblikovanje srednjeveško-baročnih beneških mestec v slovenska socialistična mesta je bilo izvedeno z radikalnimi rezi: predvsem Koper naj bi dobil moderno podobo z nizom novodobnega obzidja iz stolpnic okoli mestnega jedra. Jedro pa bi bilo, z izjemo glavnega križa ulic, povsem na novo pozidano. Velikopotezni in rušilni načrt bi bil lahko izveden do konca, če ne bi prav po zaslugi Staneta Bernika doživel javne in utemeljene kritike. Bernik je kot urednik *Sinteze* julija 1966 v Kopr

organiziral javno tribuno, kjer so nekateri avtorji načrta na eni strani ter kritiki na drugi razpravljali o problematiki modernih načrtov za Koper. Vsebina tega javnega posveta je bila objavljena v *Sintezi* leta 1967 in še danes priča o lucidni in na celostnem razumevanju utemeljeni Bernikovi kritiki Mihevčevega urbanizma ter odnosa do ambientalne dediščine v starih mestnih jedrih. V monografiji *Organizem slovenskih obmorskih mest – Koper, Izola, Piran*, ki je torej izšla leto kasneje (1968), je Bernik Mihevčev urbanizem in novogradnje označil kot »stolpničarstvo« v vlogi »ohranitve nekdanje ritmizirane koprskve vedute«, ki pa predstavlja »romantično nedonošeno izpoved«. Avtorjem urbanističnih načrtov je očital nepoznavanje in nerazumevanje konkretnega urbanega prostora. Trdil je, da so Mihevčevi posegi historično mestno tkivo negirali in »postavili na glavo prispevek sodobnega časa«. Bernikova knjiga je še danes, več kot pol stoletja kasneje, temeljno in referenčno delo, ki do današnjih dni ni bilo preseženo. Z analizo urbane morfologije treh mest je Bernik ustvaril ne le prvo slovensko celostno besedilo o novoprijojenem območju Istre, temveč je postavil jasen metodološki okvir, kako celovito obravnavati urbane aglomerate in ohranjati njihove arhitekturne in ambientalne vrednosti.

Vsled zaustavitve gradnje novega Kopra po Mihevčevih načrtih in pod vplivom Bernikove knjige je v začetku sedemdesetih let 20. stoletja koprski urbanizem dobil povsem nove usmeritve, saj je novi *Valorizacijski načrt za Koper* leta 1971 pripravil prav Stane Bernik s sodelavci. Njihovo delo je v naslednjem desetletju (leta 1987) pripeljalo do razglasitve koprskega mestnega jedra kot spomenika naselbinske dediščine. Poleg analize Kopra je Bernik oblikoval tudi sorodni temeljni monografiji za Črnomelj in Kočevje, ki sta služili neposredno kot izhodišče za konservatorsko valorizacijo in prenovu. V svojem konservatorskem poslanstvu ohranjanja mest pa je Bernik pomembno prispeval tudi k valorizaciji Izole, ko je konec sedemdesetih let sodeloval pri metodološko izjemno sodobnem in interdisciplinarnem projektu evidentiranja in vrednoten-

ja dediščine Izole, ki so ga skupaj izvedli arhitekti in etnologi.

In nenazadnje, Bernikova zasluga je, da se je ohranila Plečnikova hiša v Ljubljani in njena dediščina. Za svoje konservatorske zasluge je leta 2016 prejel Steletovo nagrado, Sonja Ana Hoyer pa ga je upravičeno poimenovala za prvega konservatorja slovenskih obmorskih mest.

Univerza na Primorskem si šteje v veliko čast, da je bil ob njegovi 80-letnici, novembra 2018, na Fakulteti za humanistične študije in v soorganizaciji Slovenskega umetnostnozgodovinskega društva organiziran mednarodni simpozij »Umetnost in arhitektura istrskih mest«, kjer je predaval tudi Stane Bernik sam.